

Stichting
Bibliotheek van het Boekenvak

Universiteitsbibliotheek Amsterdam (UBA) – Bijzondere Collecties

JAARVERSLAG 2011

DE BIBLIOTHEEK VAN HET BOEKENVAK

De bibliotheek van het Boekenvak omvat zowel de boekhistorische collecties van de vroegere Bibliotheek van de in 1815 gestichte Koninklijke Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels (KVB), als alle sindsdien verworven acquisities. In 2005 heeft de KVB de eigendom van deze collecties overgedragen aan de toen door haar opgerichte Stichting Bibliotheek van het Boekenvak. De Bibliotheek is in 1845 door de genoemde brancheorganisatie voor het boekenvak ingesteld, op initiatief van twee vooraanstaande negentiende-eeuwse boekverkopers, Frederik Muller en J.L.C. Jacob. Zij streefden ernaar een goede vakbibliotheek tot stand te brengen voor uitgevers en boekverkopers. De basis van de toenmalige collectie werd gevormd door de particuliere verzamelingen van de beide initiatiefnemers. Frederik Muller werd aangewezen als eerste bibliothecaris. Om acquisities te kunnen bekostigen, werd later een Bibliotheekfonds ingesteld, dat mogelijk werd gemaakt door een legaat van Frederik Muller. Dit fonds werd vanaf 1932 aangevuld en op peil gehouden door jaarlijkse bijdragen van de leden van de brancheorganisatie, en thans door donaties van de KVB en de bonden voor boekverkopers en uitgevers, en ook door giften van particulieren en bedrijven. De vakbibliotheek van de boekenwereld is uitgegroeid tot een collectie van grote cultuurhistorische betekenis en van internationale faam. Het overvloedige bronnenmateriaal is van groot belang gebleken voor boekhistorisch en ander wetenschappelijk onderzoek. In 1958, toen de brancheorganisatie een nieuw gebouw betrok, werd besloten de bibliotheek daarin niet onder te brengen, maar deze in langdurige bruikleen over te dragen aan de Universiteitsbibliotheek Amsterdam (UBA). Deze plaats lag voor de hand, want de Universiteit van Amsterdam was de pionier van de boekwetenschap in Nederland. In 1954 werd (door de Dr. P.A. Tiele-Stichting) aan de Universiteit van Amsterdam de eerste Nederlandse leerstoel Boekwetenschap gevestigd; de toenmalige bibliothecaris van de Universiteitsbibliotheek Amsterdam, mr H. de la Fontaine Verwey, bezette deze leerstoel als eerste.

Inmiddels telt de Bibliotheek van het Boekenvak ruim 1,5 miljoen objecten, niet alleen boeken (waaronder incunabelen en tal van handboeken voor het boekenvak), maar vooral prospectussen, catalogi, affiches, bedrijfs- en branchearchieven, letterproeven, portretten en vele andere documenten. De collectie bestrijkt de gehele periode van het gedrukte boek, van het begin van drukkunst tot de recente periode, met unieke archivalia van uitgeverijen, boekhandels, drukkerijen en brancheorganisaties.

De collectie van de Bibliotheek van het Boekenvak is geïntegreerd in de Bijzondere Collecties van de UBA, waarin nog tal van andere collecties worden bewaard die voor de boekwetenschap van grote betekenis zijn. De UBA draagt zorg voor conservering, ontsluiting, beschikbaarstelling en presentatie. Samen met de Stichting Bibliotheek van het Boekenvak wordt beslist over acquisities, en worden ontsluitingsprojecten, presentaties en de verwerving van daarvoor benodigde fondsen voorbereid.

In 2007 opende de Universiteit van Amsterdam het nieuwe gebouw van de Bijzondere Collecties in enkele monumentale gebouwen aan de Oude Turfmarkt te Amsterdam. Daarin is ook de Bibliotheek van het Boekenvak ondergebracht. Het Bibliotheekfonds, waarvan de naam in 2006 werd gewijzigd in Bibliotheekfonds Marleen van Vollenhoven, wordt voor de Stichting Bibliotheek van het Boekenvak beheerd door de KVB.

INLEIDING

Voor u ligt het jaarverslag 2011 van de Stichting Bibliotheek van het Boekenvak. Een jaar waarin het gewone werk zoals u mag verwachten doorgang vond – getuige de vele publicaties waarvoor de collectie van de bibliotheek ook dit jaar weer als bronmateriaal diende – maar ook het nodige nieuws te melden was.

Zo startten in dit jaar twee grote digitaliseringsprojecten bij de Bijzondere Collecties, die van essentieel belang zijn voor de toegankelijkheid en duurzaamheid van de bibliotheek. U leest er alles over op de volgende pagina's. Verder nam dit jaar voorzitter Laurens van Krevelen afscheid van het bestuur van de Stichting. Hoewel hij natuurlijk onmisbaar is, is voor hem toch een goede opvolger gevonden in de persoon van Klaas de Boer. Bovendien werd na een tussenpoos van enkele jaren de kwaliteitszetel namens de KVB in het bestuur vervuld door de nieuwe KVB-directeur Anna Bakker.

Het is met groot respect namens onze respectievelijke voorgangers en een traditie van ruim anderhalve eeuw verzamelen dat wij beiden, vanuit onze nieuwe functie, deze inleiding voor u schrijven.

Verder gaat onze dank als immer uit naar de conservatoren van de Bijzondere Collecties van de Universiteitsbibliotheek Amsterdam, die de Bibliotheek van het Boekenvak al meer dan een halve eeuw uiterst vakkundig beheren, aanvullen en conserveren. De omwentelingen die het boekenvak momenteel doorstaat, door economische crisis en digitalisering, laten uiteraard ook hun werk niet onberoerd. Samen maken we ons sterk voor behoud van het erfgoed van het boekenvak, dat nu misschien nog wel belangrijker is dan ooit tevoren. Wij weten ons gesteund door de vele vakvrienden, die ons ondanks crisis en ander ongemak warmhartig support blijven geven. Dank!

Klaas de Boer, voorzitter
Anna Bakker, secretaris

BESTUUR

Laurens van Krevelen

In 2011 is het bestuur tweemaal bijeengekomen, op 15 februari en 13 september 2011. Op deze dagen vonden ook de halfjaarlijkse overlegbesprekingen met de staf van de Bijzondere Collecties plaats.

Met ingang van 1 januari 2011 kon de vacante kwaliteitszetel in het bestuur voor de directeur/secretaris van de KVB worden vervuld. Anna Bakker, de nieuwe directeur van de KVB, trad in februari toe tot het bestuur en vervult daarin de functie van secretaris/penningmeester.

In februari nam het bestuur afscheid van twee zeer gewaardeerde bestuursleden: voorzitter Laurens van Krevelen en antiquaar Bubb Kuyper. Laurens van Krevelen werd in 2002 voorzitter van de toenmalige 'bibliotheekcommissie' van de KVB, die wat toen nog de KVB bibliotheek heette, beheerde. Hij was nauw betrokken bij de verzelfstandiging van de bibliotheek in 2006 als Bibliotheek van het Boekenvak en leidde de in verband hiermee opgerichte stichting met grote inzet, betrokkenheid en daadkracht. Laurens is een warm pleitbezorger, fondsenwerver en organisator voor de boekwetenschap en de boekgeschiedenis en stond aan de basis van vele bijzondere activiteiten van Bijzondere Collecties (zoals de Boekensalon en de Frederik Muller-Lezing).

Bubb Kuyper was lid van de bibliotheekcommissie sinds 2000 en 'verhuisde' bij de verzelfstandiging in 2006 ook mee als bestuurslid naar de stichting. Bubb, oprichter van het befaamde antiquariaatshuis Bubb Kuyper in Haarlem, droeg met verve de visie van het antiquariaat uit.

Gelukkig konden voor hen twee goede opvolgers gevonden worden in de personen van Klaas de Boer (voorzitter) en Frank Rutten (antiquaar). Klaas de Boer was voorheen onder meer werkzaam bij uitgeverij Terra/Lannoo en leidt nog steeds een wetenschappelijke uitgeverij (Matrijs). Daarnaast is hij als adviseur werkzaam bij een consultancybureau voor het boekenvak. Met zijn grote interesse in de boekhistorie en zijn aanstekelijk enthousiasme hoopt hij het goede werk dat zijn voorganger verrichtte, voort te zetten. Met evenveel enthousiasme neemt Frank Rutten (van antiquariaat Brinkman in Amsterdam) het stokje over van Bubb Kuyper.

Beide bestuursleden werden op de bestuursvergadering van 15 februari geïnstalleerd, op niet-bindende voordracht van de KVB.

Het bureau van de KVB voert, in de persoon van Paula Egging, het secretariaat van de stichting.

PUBLICATIES EN INFORMATIE

In 2011 is een bijdrage geleverd aan de volgende publicaties:

- Paula Strevers, School-Idyllen through the years. Masterscriptie Universiteit Leiden
- Chris Schriks, Canon van het uitgevers- en auteursrecht. Een route in vijftig data. Vijf eeuwen kopij-, staats-, uitgevers- en auteursrecht in Nederland (1450-1950)
- John Tholen, 'Ibu dan anak; moeder en kind als bedrijfsstrategie. De Indonesische periode van uitgeverij W. van Hoeve'. In: De boekenwereld 27 (2011), afl. 3, pag. 165-173

De bibliotheek heeft in de loop van het jaar 53 verzoeken om inlichtingen, die per e-mail waren ontvangen, afgehandeld.

HANDBIBLIOTHEEK

In de Bibliotheek Bijzondere Collecties bevindt zich een Stijlkamer Boekhistorie, die speciaal is ingeruimd voor een handbibliotheek met boeken en tijdschriften over het boekenvak. In 2011 is een aantal weinig geraadpleegde maar omvangrijke tijdschriftenseries uit de stijlkamer verplaatst naar het magazijn. Daardoor is ruimte ontstaan om een aantal werken uit de Zaal Boekhandel in de oude behuizing van de bibliotheek (aan het Singel), die op de huidige locatie niet meer geplaatst konden worden, opnieuw ter beschikking te stellen. De werken uit het magazijn zijn overigens ook altijd opvraagbaar.

ACQUISITIES

In 2011 zijn de volgende aanvullingen verworven:

- op de archieven van de KVB
- op de archieven van uitgeverij Hollandia in Baarn
- op de archieven van drukkerij Roelants te Schiedam.

Verder zijn verworven:

- een kleine hoeveelheid efemeer drukwerk van uitgeverij Kamminga in Dokkum
- enige archivalia van de samenwerkende boekhandels 'Plantijn-aktie' uit de jaren 1980
- enige archivalia van Boekhandel Richter in Amsterdam en Utrecht
- enige archivalia van de uitgeverijen Unieboek en Terra.

In de zomer van 2011 is het 'archief' van de firma Tetterode verworven. Deze collectie bestaat uit het bedrijfsarchief, een aanvulling op het archief m.b.t. de letterontwerpen en machinetechnische documentatie, en vormt een belangrijke aanvulling op eerder verworven archivalia van Tetterode. Voor de ontsluiting van de machinetechnische documentatie - in samenhang met documentatie van het Instituut voor Grafische Techniek - wordt samengewerkt met Museum Enschede. Voor dit project is subsidie ontvangen van de Stichting Grafvisie.

Aan de CPNB is gevraagd haar archief aan de Bijzondere Collecties over te dragen. Dit vormt niet alleen een belangrijke aanvulling op de archieven van de KVB, Koninklijke Boekverkopersbond (voorheen NBB) en andere bracheorganisaties, maar vooral ook op het promotiemateriaal van de CPNB dat al bij de bibliotheek aanwezig is (en waaruit enkele jaren geleden nog een schitterende expositie werd samengesteld). De CPNB is hiertoe in beginsel bereid.

Begin 2012 zal een aanvulling op het archief van uitgeverij/drukkerij De Buitenkant worden verworven. Het archief van uitgeverij Martinus Nijhoff wordt begin 2012 overgenomen van de Koninklijke Bibliotheek. Verder zijn er plannen om het archief van het Internationaal Literatuur Bureau van de familie Kohn over te nemen (als er plaats gevonden kan worden voor de ca 40 m plankruimte). Een aanbod van promotiemateriaal van uitgeverij Ailantus is afgewezen, tenzij ook het archief wordt overgedragen.

Een groot probleem voor de Bijzondere Collecties vormt het groeiend aantal meters kastruimte dat door vaak slecht geordende en soms elkaar dubbelende archieven wordt ingenomen. Daarom is al een aantal jaren geleden besloten kritisch toe te zien bij verwerving van nieuwe archieven en ook de oude archieven te schonen. Bij nieuwe acquisities worden de kosten voor de ontsluiting aan de schenkers doorberekend. Fondsexemplaren worden in principe alleen bij de Koninklijke Bibliotheek bewaard, en als archieven inhoudelijk sterk met elkaar (of elders ondergebrachte archieven) overlappen, wordt een selectie gemaakt. In dit kader is het fonds van uitgeverij Elsevier en haar imprints (exclusief de catalogus) overgedragen aan de Koninklijke Bibliotheek, de afstoot van letters en matrijzen van Tetterode aan de Stichting Lettergieten en dubbele exemplaren van de rapporten van Stichting Speurwerk en het Nieuwsblad voor de Boekhandel aan onder andere de Universiteitsbibliotheek Leiden en de Koninklijke Bibliotheek. Enkele archieven werden afgestoten. Voor zover het gaat om boekenvakarchieven, gebeurt dit alleen met toestemming van de stichting.

Voor de digitale ontsluitings- en conserveringsprojecten (zie hierna) is het tevens van belang dat de bestaande archieven goed worden geïnventariseerd. In 2011 werden weer enkele belangrijke archieven van uitgeverij, drukkers en boekverkopers (soms in onderlinge samenhang) onderhanden genomen. Ook worden de beschrijvingen van de veilingcatalogi (van fondsen, drukkers en papier) op elkaar afgestemd. Dit alles gebeurt met inzet van de beheerders van de bibliotheek, maar ook met hulp van een aantal vrijwilligers. Het mag duidelijk zijn dat dit een enorme klus is, waarmee veel tijd is gemoeid.

ONTSLUITING

De boeken en tijdschriften in de Bibliotheek van het Boekenvak zijn via de catalogus van de Universiteit van Amsterdam te vinden en aan te vragen. Maar dat geldt niet voor het enorme scala aan boekhistorische archieven en collecties van de bibliotheek. In 2011 is een begin gemaakt met het grootscheepse programma 'Ontsluiting boekenvakarchieven' van de Bibliotheek Bijzondere Collecties, dat ertoe dient deze archieven en collecties digitaal toegankelijk te maken voor onderzoek. Het gaat hierbij niet om het digitaliseren van de materialen zelf (dat gebeurt in een ander programma), maar van de inhoudsopgave en beschrijving van de collecties. Deze 'digitale catalogus' wordt vervolgens online ter beschikking gesteld.

De noodzaak van zo'n online catalogus is evident. Belangstellenden moeten kunnen weten welke archieven en collecties beschikbaar zijn. Zeker nu de huidige generatie onderzoekers altijd begint met een survey op internet.

Lang niet alle archieven en collecties op de bibliotheek zijn voldoende beschreven om ze zomaar op te nemen in de digitale catalogus. Daarom moeten voorafgaand aan de beschrijving alle archieven worden gescreend en zo nodig opnieuw beschreven. Een gigantisch project, waarvoor Bijzondere Collecties een aantal jaren heeft uitgetrokken.

Bijkomend voordeel is dat op basis van deze nauwkeurige beschrijving een goede selectie gemaakt kan worden voor andere digitaliseringsprojecten die wél materialen digitaliseren.

Bijzondere Collecties stopt veel tijd en energie in het programma, maar om dit binnen een aanvaardbare tijd te volvoeren (er is uitgegaan van een programma van vijf jaar) is ook de steun van andere partijen onontbeerlijk. De Stichting onderschrijft het belang van het programma en heeft subsidie aangevraagd bij een aantal belangrijke partijen in het boekenvak, waaronder de KVB. Door het economisch zware weer waarin het boekenvak verkeert, kon hieraan helaas (nog) geen gevolg worden gegeven.

Uit de collectie Machinetechische documentatie. Afbeelding uit een catalogus van grafische machines van de firma Karl Krause uit 1904

CONSERVERING

Naast de digitale ontsluiting worden ook materialen uit de Bibliotheek van het Boekenvak zelf gedigitaliseerd. Dit gebeurt in het kader van het nationale programma voor behoud van het papieren erfgoed Metamorfoze, dat wordt gecoördineerd door de Koninklijke Bibliotheek en het Nationaal Archief en gefinancierd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Het programma bindt de strijd aan met allerlei vormen van papierverval als verzuring, inktvraat en kopervraat.

Het gaat hierbij in eerste instantie dus om oude en kwetsbare materialen.

In 2011 is hiermee begonnen. De komende jaren zullen met name de boekveiling-catalogi (60 strekkende meter alleen al uit 1801 tot 1939) en de oudste uitgeversarchieven (Van Benthem & Jutting, Suringar, Kruseman) worden gedigitaliseerd. Na het scannen worden ze zorgvuldig in zuurvrij papier verpakt en 'aan het gebruik onttrokken'. Alleen in uitzonderingsgevallen kunnen ze dan nog live geraadpleegd worden.

Ook delen uit het omvangrijke archief van de KVB (oftewel de Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels) worden opgenomen in het conserveringsprogramma. Het gaat hierbij vooral om verslagen en notulen uit de periode tot 1940. Samen met de gedigitaliseerde oude jaargangen van Boekblad tot 1940 ('Nieuwsblad van de Boekhandel') komt hiermee een groot stuk van de Nederlandse boekgeschiedenis in de negentiende en eerste helft twintigste eeuw voor digitaal onderzoek beschikbaar.

Kaart van de rivieren van Frankrijk. Uit het archief Suringar

COMMUNICATIE

In 2011 verscheen een nummer van de Nieuwsbrief (nummer 8, maart 2011). Hierin introduceerde conservator Menno Polak het programma 'Ontsluiting boekenvak-archieven' van de bibliotheek Bijzondere Collecties, en beschreef hoogleraar boekwetenschap bij de Universiteit van Amsterdam, Lisa Kuitert, een onderzoek naar het literair agentschap Prins & Prins in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw.

De nieuwsbrieven en jaarverslagen worden gepubliceerd op de website van de stichting. Voorts worden ze verzonden aan de 'vakvrienden' van de bibliotheek en aan een groot aantal relaties van de stichting.

De vormgeving van zowel de papieren communicatie als de website is als vanouds verzorgd door Yolanda Huntelaar van Werkplaats Amsterdam.

VAKVRIENDEN

De stichting telde in 2011 51 'vakvrienden', die met een jaarlijkse donatie het werk van de stichting steunen.

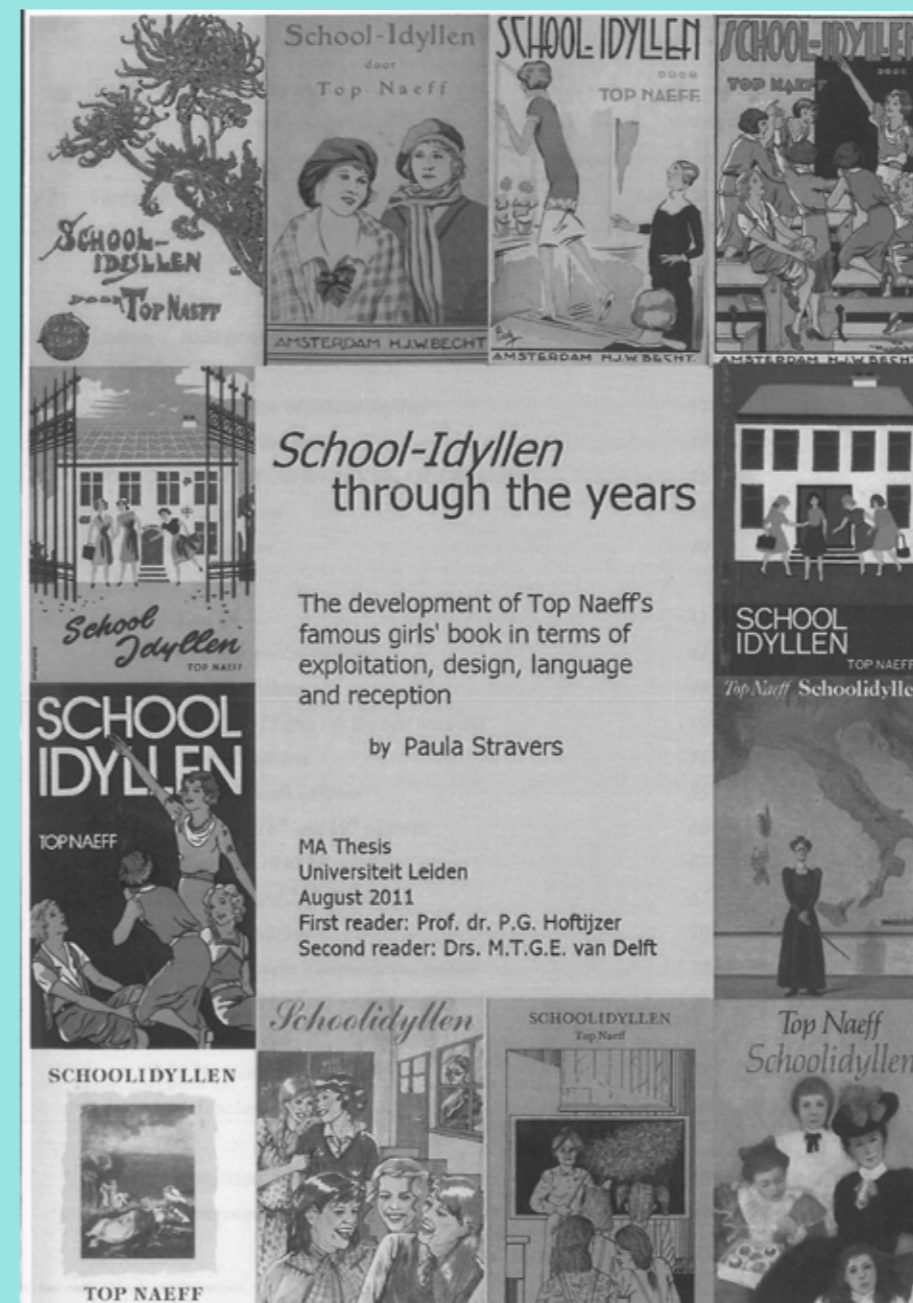
Omslag van het themanummer van De Boekenwereld over het literair agentschap Prins en Prins, gebaseerd op het archief van Prins en Prins

JAARREKENING STICHTING BIBLIOTHEEK VAN HET BOEKENVAK

	2011 realisatie	2011 begroting	2010 realisatie	2010/2011 toelichting realisatie
INKOMSTEN				
Donaties	3.250	3.680	3.880	
Subsidies (ontvangen)	-	-	-	
Rente	4.340	4.000	5.230	
Totaal inkomsten	7.590	7.680	9.110	
UITGAVEN				
Subsidies (uitgekeerd)				
Tentoonstelling Boek zoekt lezer	-	-	12.000	Uitkeren van bij derden gewonnen projectsubsidie
Suringar	-	-	4.062	Uitkeren van bij derden gewonnen projectsubsidie
Ontsluiting archief KVB	-	-	30.000	Uitkeren van bij derden gewonnen projectsubsidie
Totaal	-	-	46.062	
Bureaunkosten				
Jaarverslag	835	1.350	-	In 2011 gecombineerd jaarverslag 2010/2011
Drukwerk	643	1.000	-	
Website	64	250	238	De kosten 2011 zijn verrekend in 2012
Kamer van Koophandel	49	27	26	
Bankkosten	80	70	69	
Totaal	1.671	2.697	333	
Promotiekosten				
Nieuwsbrieven	542	2.150	1.461	In 2011 verscheen een nieuwsbrief, ipv twee
Brochure CB	-	1.800	-	Toezegging van de stichting uit 2010
Extern	3.000	6.000	-	Fundraising digitaal ontsluitingsproject
Diversen	75	-	-	
Totaal	3.617	9.950	1.461	
Bijdrage beheer collecties	750	750	1.500	In 2010 zijn ook de kosten voor 2009 verrekend
Bestuurs- en representatiekosten				
Bestuur	1.012	1.000	-	
Representatie	-	25	20	
Totaal	1.012	1.025	20	
Totaal uitgaven	7.050	14.422	49.376	
SALDO				
	540	-6.742	-40.266	
Reserve 31-12	92.901		92.360	

Omslag van de masterscriptie van Paula Stravers, gebaseerd op het archief van de Uitgeverij Becht

Voorgevel van de panden aan de Oude Turfmarkt te Amsterdam, waarin de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam sinds 2007 gevestigd zijn. In een van de achterhuizen is de studiezaal Boekgeschiedenis gehuisvest.

Stichting Bibliotheek van het Boekenvak
p/a KVB
Herengracht 166
1016 BP Amsterdam

Postbank 4719478
KvK 34228142
W: www.bibliotheekvanhetboekenvak.nl
E: info@bibliotheekvanhetboekenvak.nl

BEZOEKADRES

Universiteitsbibliotheek
Bijzondere Collecties
Oude Turfmarkt 129
1012 GC Amsterdam

OPENINGSTIJDEN

Werkdagen van 10.00 tot 17.00 uur

Stichting Bibliotheek van het Boekenvak heeft ten doel de in 1845 opgerichte Bibliotheek van de Vereniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels in stand te houden, aan te vullen en beschikbaar te stellen. De Stichting werkt daarbij nauw samen met de KVB (Koninklijke Vereniging van het Boekenvak) en met de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam, die de collectie van de Stichting in langdurige bruikleen heeft.

BEHEERDERS VAN DE COLLECTIE

drs. Garrelt Verhoeven, hoofdconservator
Bijzondere Collecties UBA
dr. Menno Polak, conservator
drs. Mathieu Lommen, conservator
drs. Steef Stijlsiger
Postbus 94436, 1090 GK Amsterdam
T: 020 525 3770 of 020 525 2473
E: ub-baliebc@uva.nl
W: www.bijzonderecollecties.uva.nl

BESTUUR

Voorzitter
Klaas de Boer

Secretaris/penningmeester
Anna J.M. Bakker

Leden

Maarten Asscher
Eva Cossee
Frank Rutten
Arie Lenoir
Ineke Verkaaik-Hogervorst
Saskia de Vries

Secretariaat
Paula Egging